

بحران خاک و تهدید امنیت غذایی کشور

دکتر مراد کاویانی راد*

اشاره:

امنیت غذایی جوامع به شدت در پیوند با امنیت زیست محیطی آنهاست. بر بنیاد داده‌های موجود محیط زیست بسیاری از جوامع نیز برخاسته از دست‌اندازی و بهره‌کشی فزاینده انسانها از طبیعت به شدت آسیب دیده است. در این میان، عنصر خاک و کمیت و کیفیت آن یکی از پایه‌های امنیت غذایی کشورهاست. اساساً امنیت و سلامت غذایی، اشتغال و معیشت درصد بالایی از جمعیت، رویندگی و تولید مواد غذایی پیوند سرراستی با خاک، زمین و کشت دارد. نتیجه آنکه بروز هر گونه تخریب محیط زیست به‌ویژه در حوزه خاک به گسترش و فزاینده‌گی فقر، گرسنگی و تهدید امنیت غذایی می‌انجامد که آشوب‌های اجتماعی، سیاسی، تهدید صلح و آرامش در مقیاس فروملی تا فراملی را در پی خواهد داشت. آمارهای موجود نشان می‌دهند که فرسایش خاک در ایران سالانه نزدیک به ۱۷ تن در هکتار است؛ به دیگر سخن سه برابر میانگین جهانی. این در حالی است که بخشی نیز از بهترین نوع خاک کشور به صورت قاچاق از درگاه‌های قانونی و غیر رسمی کشور خارج می‌شود به گونه‌ای که در آذرماه گذشته در سخنان ریاست جمهوری نیز بازتاب یافت. نوشتار حاضر در پی واکاوی تأثیر وضعیت بحران خاک بر امنیت غذایی کشور است.

مقدمه

امنیت غذایی گواهِ بر وجود سه عنصر موجودبودن، دسترسی و پایداری در دریافت غذاست. امنیت غذایی زیربنای یک جامعه توسعه یافته و عنصر بنیادین سلامت اندیشه، روان و جسم اعضای آن است. یافته‌ها نشان می‌دهند که امنیت غذایی مفهومی کلان و بسیار گسترده است که طیفی از تعامل و برهم‌کنشی عوامل زیست‌شناختی، اقتصادی، اجتماعی، کشاورزی و کالبدی (فیزیکی) را پوشش می‌دهد. داده‌ها و آمارها نشان می‌دهند که

گرسنگی در جهان رو به گسترش است و در دهه‌های آینده نیز بر دامنه و سویه‌های آن افزوده خواهد شد. بر بنیاد آمار سازمان جهانی خواربار و کشاورزی طی سال ۹۴، شمار گرسنگان نزدیک به ۸۰۰ میلیون نفر برآورد شد و بنابراین، میزان تولید محصولات غذایی در سال ۲۰۵۰ باید به ۶۰ درصد افزایش یابد که بتواند پاسخگوی بیش از نه میلیارد تن جمعیت جهان باشد. از این رو، خطر ناامنی غذایی عامل و زمینه فقر، قحطی، گرسنگی و فروپاشی تمام عیار جوامع انسانی خواهد بود. از این رو، حوزه کشاورزی از بخش‌هایی است که طی سال‌های آینده بر جایگاه راهبردی‌اش در ساختار اقتصاد جهان افزوده خواهد شد. بر بنیاد چنین رویکردی، امنیت غذایی با توسعه پایدار کشاورزی و تولید پایدار مواد غذایی به‌ویژه در بخش‌های آب، خاک، تولید بیشتر

امنیت خاک

به گونه مشخص از دهه هشتاد میلادی محیط زیست وارد جستارهای امنیت ملی شد اما گستردگی و فزاینده‌گی سویه‌های مختلف آن همواره از دغدغه‌های امنیت‌پژوهان بوده است. در این میان، شاید متن حاضر نخستین متن زبان فارسی باشد که دانش واژه امنیت خاک را به واسطه وزن و نقشی که در امنیت ملی و غذایی دارد به کار می‌برد. یافته‌ها نشان می‌دهند که پویش‌های انسانی کیفیت خاک را در بسیاری از کشورها دچار خشکی، فرسایش، شوری، آلودگی، تغییر کاربری، ضعف بینه غذایی و کمبود مواد آلی کرده است. کیفیت خاک با امنیت آب، انرژی و آب و هوا پیوند سرراستی دارد. از این رو، امنیت خاک این توانایی را دارد که امنیت غذایی، امنیت زیست‌محیطی و امنیت ملی کشورها را متأثر کند. با این حال داده‌ها و یافته‌های موجود گویای آن هستند که مسمومیت و فرسایش خاک به تخریب و کاهش توان زمین‌های کشاورزی می‌انجامد. داده‌ها نشان می‌دهند که فرسایش خاک بیشتر پدیده‌ای طبیعی است که توسط عواملی چون باد، رواناب‌های سطحی و تغییرات دما رخ می‌دهد. با این حال، پویش‌های انسانی مانند کشت بی‌رویه، ناکارآمدی الگوی آبیاری زمین‌های کشاورزی، محصولات تک‌کشتی، چرای بی‌رویه دام‌ها در مراتع، جنگل‌زدایی و بیابان‌زایی؛ موجب نابودی تعادل میان روند تخریب و ایجاد خاک و در نهایت آلودگی آن

در کشت‌زارهای کوچک‌مقیاس و بهره‌مندی عاقلانه از منابع طبیعی همبستگی و وابستگی فزاینده‌ای یافته است. پایداری امنیت غذایی و ساختار نظام‌های غذایی جوامع در سازگاری با محیط زیست نهفته است. پیش‌بینی‌ها گویای آن هستند که افزایش جمعیت و افزایش رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه در دهه‌های آینده به رشد درخواست مواد غذایی خواهد انجامید. این در حالی است که یافته‌ها نشان می‌دهند محیط زیست در همه کشورها کمابیش در معرض فرسایشی و ویرانی است. فرسایشی و ویرانی که پویش‌های انسانی در قالب سوزاندن و بریدن درختان برای زمین، تهیه زغال و هیزم، تولید الوار، مصالح ساختمانی و صنعتی و گسترش بی‌رویه شهرها و کارخانه‌ها نقش بنیادی داشته است. سازمان خواربار و کشاورزی ملل (فائو) اعلام کرده است که برای تأمین غذای مورد نیاز جمعیت نُه میلیارد نفری جهان در سال ۲۰۵۰، باید تولید کنونی دو برابر شود. تحقق این هدف نیازمند رفع بازدارنده‌هایی مانند محدودیت زمین‌های کشاورزی، کمبود آب، قیمت بالای انرژی، افت سرمایه‌گذاری در زمینه پژوهش‌های کشاورزی و افزایش پسماندها و ضایعات غذایی است. گزارش فائو همچنین با پرداختن به چشم‌انداز امنیت غذایی در سده ۲۱ اعلام کرده است که مسائل مربوط به کمبود مواد غذایی، تولید را در این سده با چالش‌ها و دشواری‌های بنیادی روبه‌رو خواهد کرد. تخریب خاک و نابودی زمین‌های کشاورزی به واسطه ناکارآمدی الگوهای کشت، مناقشه بر سر زمین‌های کشاورزی و منابع آب، قیمت بالای انرژی و دگرگونی‌های آب و هوایی همگی نشان از آن دارند که جهان باید با منابع کمتر، غذای بیشتری تولید کند. فرسایشی محیط زیست با محدود کردن محصولات غذایی، تولید مواد غذایی را فرو می‌کاهد. بر این پایه رشد پایدار بخش کشاورزی، زیربنای تغذیه جهان آینده است. بر بنیاد چنین شناسه‌ها و ویژگی‌هایی است که پاسداشت محیط زیست در سده ۲۱، به عنوان یکی از اهداف توسعه هزاره و یکی از بنیادهای توسعه پایدار شناخته شد. با این حال، پژوهش‌های موجود در حوزه محیط زیست و امنیت غذایی بیشتر در پیوند با کمبود آب و بحران خاک بوده است و بخش امنیت خاک با امنیت پایدار تولید مواد خوراکی کمتر در کانون بررسی‌ها و کاوش امنیت‌پژوهان قرار داشته است.

داشته باشیم که آمارها مربوط به سال آبی ۹۵-۱۳۹۴ است که بارش همراهی بسیار کرد. الزاماً سال‌های آینده این بارش تکرار نخواهد شد کما اینکه برآوردهای موجود برای سال آبی جاری سالی کم بارش را نشان می‌دهند. با این حال، از منظر توزیع نیز به‌رغم بالابودن شاخص امنیت غذایی در سال‌های گذشته گروه‌های کم درآمد خانوارهای شهری و روستایی در تأمین نیازهای خود با تنگناهای جدی روبه‌رو هستند. بدین معنا که این سیاست‌ها هر چند در مقیاس کلان سبب ارتقای امنیت غذایی ملی شده اما به علت نابرابری در آمد و ثروت، فراهم کردن بستر مؤثر و پایدار آن در سطح خانوارها موفق نبوده است برای نمونه افزایش بهای لبنیات به کاهش مصرف قشر ضعیف انجامیده است. از دیگر سو، اما واکاوی داده‌ها و آمارها نشان می‌دهد که با وجود برنامه‌ریزی‌های پیوسته در این حوزه، کشور با افت و خیزهایی روبه‌رو بوده است و امکان تهدیدهای امنیت غذایی کشور طی سال‌های آینده رو به فزونی است. برای نمونه گزارش‌های موجود نشان می‌دهند که نزدیک به ۴۰ هزار روستای کشور از سکنه تهی شده‌اند و تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی به یکی از چالش‌های مهم امنیت غذایی و مسائل قضایی کشور تبدیل شده است. کارشناسان بر این باور هستند که همین نابودی زمین‌های کشاورزی یکی از عوامل نابودی اقتصاد تولیدی ایران است به گونه‌ای که در ازای نابودی هر هکتار زمین کشاورزی، امنیت غذایی ۲۰ نفر در ایران به خطر می‌افتد و هم‌اکنون دانش‌آموختگان رشته کشاورزی بالاترین نرخ بیکاری را در کشور دارند. ناگوارتر آنکه تنها نیمی از جمعیت باقی‌مانده روستاهای ایران به کشاورزی اشتغال دارند و ۷۰ درصد جمعیت کشاورزان کشور را سالخوردگان تشکیل می‌دهند. افزایش جمعیت شهرنشین کشور باعث شده که دروازه‌های ایران به روی واردات مواد غذایی بیش از پیش گشوده و حجم کلانی از درآمدهای نفتی کشور نیز صرف واردات مواد غذایی شود. بر پایه همین آمارها بیش از ۷۱ درصد جمعیت کشور شهرنشین هستند و جمعیت روستایی به زیر ۳۰ درصد رسیده است؛ بدون آنکه کمترین تناسبی میان افزایش جمعیت شهری و توانایی کشور برای تولید مواد غذایی و کشاورزی وجود داشته باشد.

می‌شوند. مسمومیت خاک نیز می‌تواند در اثر افزایش نمک‌های خاک توسط ابزارآلات کشاورزی و یا آلودگی مستقیم آن توسط افراد یا کارخانه‌ها ایجاد شود. در این صورت خاک کشاورزی نا حاصل‌خیز و حتی سمی می‌شود. وضعیتی که در کشت‌زارهای پیرامون کلان‌شهرهای ایران کاملاً هویداست.

امنیت غذایی در ایران

همچنان که اشاره شد امنیت غذایی به معنای اطمینان از دسترسی به غذای کافی، سالم، مغذی و پایدار برای همه است. به یاد داشته باشیم که امنیت غذایی افزون بر کمیت، کیفیت و توزیع غذا را نیز در بر می‌گیرد. طی دو دهه اخیر در ایران نیز برای فراهم‌سازی امنیت غذایی گام‌های بنیادی و ساختاری مهمی برداشته شده است به گونه‌ای که در سند چشم‌انداز و برنامه‌های توسعه پنج‌ساله نیز از منظر قانونی به این مهم پرداخته شده است. در کشورمان دست کم در سال‌های پس از انقلاب همواره به مقوله خودکفایی در محصولات اساسی کشاورزی و نیز افزایش ضریب امنیت غذایی تأکید شده است. بر بنیاد سخنان کارگزاران طی سه سال گذشته استفاده از ظرفیت‌های نهفته بخش کشاورزی باعث رشد ۲۳ درصدی امنیت غذایی کشور شده است و قرار است طی پنج سال آینده این رقم به ۸۰ درصد برسد. بر بنیاد همین گزارش طی سال جاری با احتساب افزایش تولید گندم در کشور، رقم امنیت غذایی به ۷۷ درصد رسیده است. به یاد

مسائل خاک در ایران

موضوع خاک در ایران آن گونه که به مسئله آب پرداخته شده، مورد توجه قرار نگرفته است. این در حالی است که وضعیت بحرانی خاک کشور اگر از آب بحرانی تر نباشد بهتر از آن نیست. بر بنیاد یافته‌های موجود خاک کشور از نظر کمی و کیفی با چالش‌های بنیادی مواجه است که در این میان، دو پدیده فرسایش و قاجاق خاک بیش از دیگر عوامل جلب توجه کرده‌اند. وضعیتی که در صورت تداوم تا سه ده آینده امنیت غذایی کشور را با تنگناهای بنیادی روبه‌رو خواهد کرد. بنا به گزارش‌های موجود نابودی خاک حاصل خیز در کشور به مرز بحران نزدیک است. بر بنیاد آمارها اگر فرسایش خاک با همین شتاب ادامه یابد، تا ۶۰ سال آینده خاک لایه بالایی سطح زمین سراسر نابود خواهد شد به گونه‌ای که تا کنون نزدیک به یک سوم خاک زمین از میان رفته است. گزارش‌های موجود نشان می‌دهند که میانگین فرسایش سالانه خاک در جهان پنج تا شش تن در هکتار است و در ایران بین ۱۵ تا ۱۷ تن در هکتار. یعنی سه تا چهار برابر میانگین جهانی که ارزش این مقدار خاک نزدیک به ۶۰ میلیارد دلار در سال است که رقم بسیار هنگفتی است. با توجه به اینکه بین دو بیست تا هزار سال به درازا می‌کشد تا یک سانتی‌متر خاک ساخته شود. در این میان، فرسایش خاک فرآیندی است که طی آن ذرات خاک سطح زمین توسط باد یا آب به تدریج از بستر خود جدا شده و به مکانی دیگر برده می‌شوند. این فرآیند ناخوشایند بیشتر در مناطق خشک، نیمه‌خشک و مناطق دچار سیلاب مانند ایران، رخ می‌دهد. منطقه‌ای که خاک آن دچار فرسایش شود دیگر قابلیت کشاورزی ندارد. این در حالی است که در برخی مناطق کشور وضع وخیم‌تر است. برای نمونه در استان لرستان میانگین سالانه فرسایش خاک ۲۵ تن در هکتار است، یعنی یک و نیم برابر میانگین سالانه کشوری و استان چهارمحال و بختیاری با فرسایش ۲۰ تن خاک در هکتار سالیانه ارزیابی شده است. کارشناسان بر این باور هستند که نابودی پوشش گیاهی در مراتع و کوهستان‌ها، زیرورو کردن خاک، شخم‌های بی‌رویه، شخم و شیار غلط، شخم در جهت شیب، کشت در زمین‌های با شیب زیاد، کشت محصولات نامناسب، رهاشدن سطح خاک بدون پوشش گیاهی و چرای بی‌رویه در مراتع و تخریب جنگل‌ها نقش

مهمی در فرسایش خاک کشور داشته است. این وضعیت سبب می‌شود خاک به وسیله آب یا باد شسته شود. خاک فرسوده شده یا وارد رودخانه می‌شود و در پشت سدها رسوب می‌کند یا اینکه توسط باد جابه‌جا شده و در برخی موارد حتی در قالب کانون ریزگردساز سر برمی‌آورد. در ایران به دلیل سرعت بهره‌برداری از زمین، عناصر حیاتی خاک با شتاب رو به کاهش است. به همین دلیل تهی شدن خاک از عناصر حیاتی، به کاهش بهره‌وری در تولید محصول نهایی انجامیده است. رخدادهای ناگوار دیگر در کشورمان تغییر کاربری زمین کشاورزی است که در قالب آن منابع خاک کشور و زمین‌های حاصل خیز کشاورزی به مسکونی تبدیل می‌شوند. زیرا اراضی حاصل خیز کشاورزی به راحتی به دلیل قرار گرفتن در کنار شهرها تغییر کاربری می‌یابند. باور آن دشوار است اما این فرهنگ در جامعه جا افتاده که هرگاه زمین کشاورزی در کنار یا داخل شهر قرار گرفت، بی‌درنگ باید تبدیل شود. از این رو، تغییر کاربری زمین از مهم‌ترین عوامل تخریب خاک کشور است. داده‌ها نشان می‌دهند که با تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی، جنگلی و مرتعی تخریب خاک شتاب می‌گیرد. مسئله دیگر شورشدن خاک به واسطه آبیاری اراضی کشاورزی با آب‌های شور و فاضلاب‌ها است. این دو عامل به شدت خاک را تخریب می‌کنند. در ایران آبیاری با آب‌های خیلی شور، بسیاری از اراضی کشاورزی را به شورزار تبدیل می‌کند. فاضلاب‌های خام می‌تواند عناصر آلاینده

افزایش سطح رفاه و درآمد، در پی راهی برای ایجاد فضای سبز و تولید محصولات کشاورزی برآمده‌اند به همین دلیل خواهان و خریدار خاک از دیگر کشورها به‌ویژه ایران هستند که خاک بسیار غنی از نظر مواد آلی و حاصل‌خیز برای کشاورزی دارد. بر پایه داده‌های موجود خاک پیت که مرغوب‌ترین خاک بوده و از مواد آلی قابل توجهی برخوردار است در حال حاضر در بازار قانونی با قیمتی نزدیک به ۱۰۰ هزار تومان برای هر متر مربع خرید و فروش می‌شود و کشورهای عربی آمادگی پرداخت قیمت‌های کلان برای دستیابی به این خاک را دارند. از میان خاک‌هایی که در ایران وجود دارد به‌ویژه خاک استان‌های آذربایجان، خراسان، مازندران و برخی از شهرهای جنوبی از گونه حاصل‌خیز است که می‌تواند سود فراوانی را از کشاورزی و صادرات محصولات کشاورزی نصیب کشور کند اما به واسطه کمبود آب، مدیریت ناکارآمد و قاچاق و فرسایش خاک، زنگ هشدار برای کشاورزی این زمین‌ها به صدا درآمده است. چنین زمین‌ها و بسترهایی زمینه‌ساز پیدایش و رونق پدیده قاچاق خاک از ایران به این کشورها طی چند سال اخیر شده است به گونه‌ای که حتی ممنوعیت‌های قانونی صادرات خاک نتوانسته مانع این رویداد شود. با این حال، هرچند آمار دقیقی از میزان قاچاق خاک در کشور در دست نیست اما خبرهای منتشر شده در این باره نشان از وخامت اوضاع دارد تا جایی که قاچاق خاک در برخی استان‌ها به یکی از مشاغل درآمدزا تبدیل شده است. بر پایه یافته‌ها خاک به دو روش عمده قاچاق می‌شود. نخست به صورت قاچاق در قالب بسته که از مبادی غیرقانونی از کشور خارج می‌شود و مانند تمام کالاهایی که از کشور قاچاق می‌شود از میزان آن اطلاعی در دست نیست، اما مسئولان می‌دانند که قاچاق صورت می‌گیرد. به‌ویژه درباره خاک «پیت» که برای پرورش قارچ، کشاورزی و ایجاد فضای سبز بسیار مناسب است. دوم قاچاق در قالب صادرات گل و گیاه است که در این روش که قانونی صورت می‌گیرد، قاچاق‌چیان مسئولان را به نوعی فریب می‌دهند. در این شیوه چندین برابر نیاز گلدان، خاک در آن ریخته می‌شود و در خارج از کشور نیز گیاه ارزش و اعتباری ندارد و حتی دور ریخته می‌شود و آن چه در قیمت‌های بالا خرید و فروش می‌شود، خاک گلدان است. بنابراین قاچاق خاک جنبه

سرطان‌زا، فلزات سنگین و سموم مختلف را به خاک منتقل کند. آلودگی خاک از طریق محصولات کشاورزی وارد زنجیره غذایی انسان می‌شود. در حال حاضر بیش از ۵۰ درصد اراضی کشاورزی به دلیل استفاده از آب‌هایی با درجه شوری متفاوت دچار شوری هستند. از فاضلاب به صورت پراکنده برای آبیاری زمین‌های کشاورزی استفاده می‌شود اما نگرانی آنجاست که این مسئله رو به گسترش است. بر اساس گزارش‌های موجود در کشورمان نزدیک به ۱۸/۵ میلیون هکتار از زمین‌های کشاورزی با درجات کمابیش مختلف شور شده‌اند که این درجات شوری رو به فزونی است. وضعیتی که آلودگی و ناباروری خاک را در پی دارد.

قاچاق خاک

رئیس‌جمهور در آذرماه گذشته در مراسم جشن شکرگزاری برداشت محصول بر این امر تأکید کرد که خاک ایران با لنج به کشورهای حاشیه خلیج فارس می‌رود و برای کشاورزی و سایر موارد مورد استفاده قرار می‌گیرد. سخنانی که به نوعی تأیید ضمنی قاچاق خاک از ایران به این کشورهاست. این در حالی است که بر پایه قانون، خاک کشاورزی جزو فهرست کالاهای ممنوعه صادراتی در گمرکات کشور است. بنا به گزارش‌های موجود جنس خاک کشورهای عربی کرانه جنوبی خلیج فارس ماسه‌ای و آهکی است که امکان رویش هیچ گیاه و حتی فضای سبز در آن وجود ندارد. این کشورها طی چند دهه اخیر به واسطه

قانونی دارد و مسئولان هم کمابیش از آن آگاه هستند. بر پایه همین داده‌ها در ایران تنها ۲۰ میلیون هکتار خاک زراعی برای کشاورزی وجود دارد. این خاک که ارزش حیاتی و قابلیت باروری دارد که آن هم با توجه به طرح افزایش جمعیت کشور و نیاز کشور به امنیت غذایی بیشتر در آینده به شدت مورد نیاز است اما با شتابی که فرسایش و قاچاق خاک در کشورمان طی می‌کند، در آینده‌ای نزدیک کشور دچار بحران کمبود خاک کشاورزی خواهد بود. چنانچه اجازه صادرات خاک ایران به این کشورها داده شود، خسارات جبران‌ناپذیری به کشور وارد خواهد شد. به همین دلیل بر اساس قوانین مصوب، صادرات هر نوع خاک از کشور ممنوع است.

نتیجه‌گیری

کوشش نمایندگان و کارگزاران هر سرزمینی تأمین امنیت غذایی شهروندان است. امنیت غذایی با امنیت زیست‌محیطی پیوند سرراستی دارد. یافته‌ها گویای آن هستند که برخاسته از پویش‌های انسانی، ویرانی و فرسایشی بنیادهای زیستی (آب، خاک و دیگر منابع) شتاب‌نگران‌کننده‌ای یافته است به گونه‌ای که امنیت غذایی، اشتغال و معیشت بسیاری از جوامع با خطر رو به روست. برآوردها نیز گویای آن هستند که در آینده بر سوبه‌های فقر و گرسنگی در مقیاس جهانی افزوده خواهد شد که در این میان، بحران آب و مسئله تخریب خاک اولویت بیشتری یافته‌اند. مسئله آنجاست آنقدر که آب حساسیت‌برانگیز و رسانه‌ای بوده، خاک و بحران نابودی زمین‌های کشاورزی چنین نبوده است. داده‌های موجود درباره وضعیت کمی و کیفی خاک کشور گویای ناگواری وضعیت است به گونه‌ای که فرسایش خاک در ایران سه تا چهار برابر میانگین جهانی است. فرسایش خاک در ایران چند برابر میانگین جهانی آن است و همچنین اندازه‌گیری آورد رسوبی رودخانه‌ها نشان می‌دهد که آورد رسوب هم چند برابر میانگین جهانی است. همچنین بخش گسترده‌ای از زمین کشاورزی پیرامون شهرهای کشور به‌ویژه کلان‌شهرها تغییر کاربری یافته‌اند. بخش دیگر نیز از همین زمین‌ها به واسطه فاضلاب خام شهری آبیاری می‌شوند که پیامدهای ناگواری بر تندرستی افراد و جامعه دارد.

از سوی دیگر بخشی نیز از بهترین نوع خاک کشور به کشورهای کرانه جنوبی خلیج فارس به صورت رسمی (صادرات گل و گیاه) و غیر رسمی قاچاق می‌شود. این در حالی است که صادرات خاک کشاورزی ممنوع است. شتاب نابودی خاک و زمین‌های کشاورزی به گونه‌ای است که طی چند دهه آینده امنیت غذایی کشور با توجه به روند رشد جمعیت و حتی برنامه‌های افزایش جمعیت با خطر رو به رو است. از این رو، پاسداشت امنیت خاک نیازمند اطلاع‌رسانی از طریق رسانه‌ها به‌ویژه صدا و سیماست که از طریق حساس کردن مردم نسبت به آینده فرزندان و امنیت غذایی کشور این روند را کند یا متوقف نماید. از سوی دیگر دولت و مجلس مکلف به ارائه لوایح و طرح‌هایی شوند که امنیت خاک در چارچوب آنها محافظت شود و با هر گونه قاچاق خاک برخورد جدی به عمل آید و ضمن کوشش برای برانگیختن صادرات کشاورزی مانع از قاچاق خاک در هر شکل آن شوند.

